

Psikolojide, Göç Çalışmalarındaki Metodolojik Problemler ve Çözüm Önerileri

Zübeyit Gün

L'institut de Psychologie, Université René Descartes-Sorbonne
gunzubeyit@yahoo.com

Göç tarihi insanlık tarihi kadar eskidir ve dünyada göç her zaman gündemde olmuştur. Tarih boyunca meydana gelen göçler, dünyanın bugünkü nüfus dağılımını, sosyo- ekonomik yapısını, ekonomik ve kültürel gelişimini şekillendirmiştir (Gün, 2000). Eski dönemlerden beri var olan göç olgusu, günümüzde mesafesini olağanüstü arttırmış, hızlanmış ve eskiye oranla daha da kitleselleşmiştir. Çobanoğlu (1996; sf: 667), yakın tarihteki göçün artış trendini sayılarla ortaya koymuştur:

“1750-1880 döneminde dünyada yılda ortalama 230 bin insan – yani her yıl dünya üzerindeki yaklaşık 4400 kişiden biri – göç etmiş.

1880-1940 döneminde yılda ortalama 1 milyon 600 bin insan – yani her yıl dünya üzerindeki 1300 kişiden biri göç etmiş. 1945-1970 döneminde göç eden insan sayısı yılda ortalama 4 milyon –yani her yıl Dünya üzerindeki yaklaşık 725 kişiden biri- kişi göç etmiştir. 1970-1990 döneminde yıllık ortalaması 6 milyon kişi -dünya nüfusunun yılda ortalama 780 kişide biri - göç etmiştir.”

1970’li yıllardan itibaren uluslararası mülteci hareketlerinde büyük artışlar meydana gelmiş ve bu artışa bağlı olarak mülteciler dünya gündemine oturmuştur. Günümüzde dünyaya yayılmış 16 milyona yakın sığınmacının olduğu ve tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar göçmen ve sığınmacının dünyanın her yanına yayıldığı bildirilmektedir. 20.yüzyılın ilk yarısında 100 milyon insan istemli ya da zorunlu olarak bir ülkeden diğerine ya da bir bölgeden diğerine göç etmiştir.

Son 14 yıl boyunca göçmen ve mültecilerin sayısındaki dramatik artış Doğu Avrupa’daki, Asya’daki, Güney Amerika’daki ve Afrika’daki ekonomik ve politik değişkenliğe işaret etmektedir (Carter, French ve Salt, 1993). 1990’dan günümüze Batıdaki gelişmiş ülkelerde ekonomik nedenlerle artan göçmen sayısına ek olarak 2.5 milyon politik sığınmacı kabul etmişlerdir (Widgen, 1993). Tüm bunlardan dolayı hemen hemen tüm Batılı ülkelerde önemli sayıda etnik göçmen azınlıklar bulunmaktadır.

Günümüzde, dünyanın belli noktalarındaki (Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu Orta Afrika, Uzakdoğu) bölgesel çatışmalar zorunlu göçe neden olmaktadır. Dünyanın belli bölgelerinin gelişmiş/zenginleşmiş olması (Batı Avrupa, Kuzey Amerika-ABD, Kanada) diğer bölgelerin gelişmemiş kalması, yani bölgeler arası gelir uçurumunun çok büyümüş olması, Batıyı ve Kuzey yarım küreyi diğer alanlar için çekim merkezi haline getirmektedir. Günümüzde dünyadaki göç hareketlerinin yönü doğudan batıya ve güneyden kuzeyedir.

Dünyadaki karışık sürece benzer bir süreç Anadolu toprakları için de geçerlidir. Anadolu toprakları tarih boyunca büyük göçlere tanıklık etmiştir. Bu durum Osmanlı tarihi için geçerli olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir. Anadolu topraklarında göçün her tür-lüsüne rastlamak mümkündür. Türkiye tarih boyunca iç göçler yaşamış, dışa göç vermiş, dıştan göç almıştır. İşçi göçlerine tanıklık etmiş, mülteci akınına uğramış, mevsimlik göç ve militarist zora dayalı göçler yaşamıştır. Türkiye’deki toplumsal dinamiği son 20 yıl içinde en fazla etkileyen

en önemli sosyal olgu 1985 yılından sonra meydana gelen zorunlu göçtür. Yaklaşık 4.5 milyon insan istemsiz bir şekilde göç etmek zorunda kalmışlardır.

Ülkelerini ya da bölgelerini terk etme nedenleri ne olursa olsun, ya da vardıkları yerde nasıl karşılanırlarsa karşılanırlar göç edenler özelliklerine bağlı olarak (göçün şekli, zamanı, nedeni, zorunlu ya da istemli olması, göç edenlerin cinsiyetleri, yaşları, göç edilen yerin özellikleri v.b.) farklı derecelerde de olsa uyum güçlükleri yaşamaktadırlar. Öyle ki, göç edenlerin fiziksel ve ruh sağlıkları, kültürel ve psikolojik faktörlerden etkilenebildiği gibi çevrelerini meydana getiren coğrafik ve iklimsel değişikliklerden bile etkilenebilmektedir (Sequin, 1956). Göç edenler yeni bir dil öğrenmede yabancı bir kültüre uyumda ve bir bütün olarak değişik bir yaşama alışmada farklı da olsa güçlüklerle karşılaşabilmektedirler.

Birçok göçmen ve mültecinin göç etmede yüksek motivasyonlu olmaları, esnek olmaları ve karşılaşılan ilk güçlüklerin üstesinden gelmede ilerleme kaydetmelerine rağmen; yine de bazılarında göç öncesi süreçteki işkence düzeyindeki çeşitli travmatik deneyimlerden kaynaklı psikolojik hastalıklar ve stres gözlenmektedir (Chung ve Kagava-Singer, 1983).

Mülteci ve göçmenlerin, göç alan ülkeye yerleşebilmelerindeki ve uyumundaki başarı ya da başarısızlıkları o ülkedeki hükümetlerin ve toplumun tutumlarına, o ülkedeki göç politikalarına, göçmenlere yönelik yerleşme ve destek programlarına ve son olarak göçmenlerin fiziksel ve ruh sağlıklarına yönelik kolaylaştırıcılara da bağlıdır (Sue, 1977). Tüm bu zorluklardan dolayı yapılacak araştırmalar, yukarıda bahsi geçen gruplara uygun politikalar oluşturulmasında ve göçmenlere etkili, ulaşılabilir, uygulanabilir ve uygun destek sağlanmasında kullanılacak verilerin toplanmaya hizmet etmelidirler. Araştırmayı

yapanlar da bu yönde ellerinden gelenin en iyisini ortaya koymalıdır.

Dünyada (hem batıdaki gelişmiş toplumlarda hem de gelişmekte olan ülkelerde) geçen 20 yıldan fazla bir zamandır göçmen ve mültecilerle profesyonel bir şekilde araştırmacı olarak çalışan psikologların sayısında önemli bir artış gözlenmektedir. Göç ile ilgili çok önemli ve sarsıcı deneyimler yaşanmasına rağmen benzer bir süreç Türkiye’de yaşanmamıştır. Bunun sosyal, kültürel ve siyasal nedenleri olduğu söylenebilir. Fakat son 4-5 yıl içinde ufak kıpırdanmaların ipuçları görülmekle beraber bu hareketlenme istenilen düzeyin çok gerisinde ve doğru kavrayışın çok uzağındadır.

Araştırma yapma gerekliliği bir çok profesyonel tarafından benimsenmekle beraber bu benimseme süreci çok tartışmalı ve sancılı olmaktadır. Bu tartışmalar çerçevesinde bazı araştırmacılar batı bağlamında geliştirilen niteliksel ve niceliksel araştırma metodlarının uygunluğunu sorgulamaktadırlar (Couchman, 1973). Başka bir grup araştırmacı ise kültürler arası araştırma sonuçlarını; veri toplama süreci ve sonuçların genellenebilirlik ve diğer çalışmalarla karşılaştırılmama güçlükleri nedeni ile tartışmaya açmışlardır (Flaskerad ve Liu, 1991). Küçük bir grup ise başka önemli noktaları; sıklıkla karşılaşılan ve hipoteze yanıt olamayacak kadar düşük düzeydeki ortalamalar arası farklılaşmaları, toplumun önyargı ve şüphelerini, göç eden gruplarda gözlemlenen yüksek düzeydeki hareketliliği, dil engellerini ve tüm bunlara ek olarak araştırmacı ile araştırılan arasındaki statü farklılığından kaynaklı yaşanan güçlükleri hesaba katmaktadırlar (Yu, 1985).

Psikolojideki hakim paradigmlar özel gruplarla ilgili özellikle göçmen ve mültecilerle ilgili araştırmalar yapılırken yaşanan problemlerden büyük ölçüde

bihaberdirler. Psikoloji genel ortalama ile uğraştığı gibi orta sınıfa yönelik bir bilimdir. Geliştirilen kuramlar, teoremler, kavramlar, patoloji kriterleri ve bunları tedavi etme yöntemleri batının beyaz orta sınıfına dayanmaktadır. Batıda geliştirilen kuramlar, teoremler ve kavramlar aynı toplumların diğer katman ve sınıflarına ve batı dışında kalan diğer ülke halklarına genellenmektedir. Psikolojiye yapılan en önemli eleştirilerden biri de budur.

Üniversitelerde yetiştirilen psikologların eğitiminde kullanılan ders kitaplarının büyük çoğunluğu, A.B.D. ve Batı Avrupa'da geliştirilen araştırma tekniklerinin gelişen ülkelerdeki insanlara, mülteci ve göçmen gruplara ABD ve Batı Avrupa'yla aynı başarı düzeyinde uygulanabileceği fikrindedirler. Bu makalede psikologlar tarafından kullanılan geleneksel araştırma metodlarının evrensel uygunluk ve uygulanabilirliğini eleştirel bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır. Amaçlanan yapılan göç araştırmalarından da örnekler vererek göç eden gruplarla araştırmalar yapılırken en sık karşılaşılan metodolojik problemleri ortaya koymaktır. Bunlara ek olarak yaşanan problemlerin üstesinden gelmek için bazı önerilerde bulunulacaktır.

Metodolojik Sorunların Tanımlanması

Mülteci ve göçmenlerle araştırma yapılırken seçilecek metodoloji; araştırmanın hangi koşul ve durumlarda yapılacağı ve katılımcıların desteklerinin hangi bağlamlarda ve nasıl sağlanacağı gibi oldukça geniş şartlara bağlıdır. Göçmenlerle ve mültecilerle araştırma yapılırken göz önünde bulundurulması gereken şartlar;

1. Kuramsal problemler ve bunların ideolojik temelleri,
2. Göç edenler ile göç alan toplum arasındaki bağlamsal farklılıklar,
3. Göç araştırmalarında kullanılacak ölçme araçlarının tercümesinden kaynaklı

kavramsal problemler,

4. Örneklem güçlükleri,
5. Dil problemleri,
6. Göç edenlerin etik değerlerine dikkat edilip edilmemesi,
7. Araştırmacıların kişisel özellikleri.

1. Kuramsal Problemler ve Bunların İdeolojik Temelleri

Göç oranları ile ilgili tartışmalarda iki farklı görüş öne çıkmaktadır. Birincisi, göç oranlarının devasa arttığını, kontrolden çıktığını, göç alan ülkelerde önemli problemlere neden olduğunu savunmakta ve çeşitli göç politikalarıyla kontrol altına alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Gelişen teknoloji, artan iletişim ve ulaşım imkanları ile göçün arttığı ve mesafesini de uzattığı söylenebilir.

Kimi sosyal bilimciler ise, göç konusunun - özellikle Batılı gelişmiş ülkelerde - ideolojik bir tercih çerçevesinde planlı bir şekilde öne çıkarıldığını ve önemli bir sorunmuş gibi yansıtıldığını belirtmektedirler. Günümüzde teknolojinin, ulaşım ve iletişim imkanlarının çok gelişmiş olmasına rağmen, dünyada sadece 130 milyon insanın hareket halinde olduğunu ve bununda dünya nüfusunun sadece %2'sine denk düştüğünü, nüfusun geri kalan %98'inin durağan olduğu gerçeğinin unutulduğunu belirtmektedirler.

Giderek yükselen zincirleme ve kitlesel göç bile -her yıl neredeyse 2-4 milyon daha fazla- karşılaştırmalı tarihsel perspektif göz önüne alındığında çokta yüksek sayılmazlar. Faist'e (2003) göre, uluslararası göç hacminin yüzyıl boyunca düzenli olarak arttığına dair yaygın beklentileri destekleyecek kesin bir kanıt rastlamak mümkün değildir. Örneğin, 1919-1980 döneminde gönüllü göç durumuyla ilgili uluslararası göç hacmi, 1814 ile 1914 arasındaki zaman dilimindeki göç hacmi kadar düşüktür ve aralarında anlamlı bir farklılaşma yoktur.

Göç ile ilgili tartışmaların kaynağı genellikle gelişmiş batı ülkeleridir ve göçün olumsuz sonuçlarını daha çok onlar gündeme getirmekte ve tedbir alınmasına çalışmaktadırlar. Bu durumdan hareketle en çok göç alan coğrafyanın Batı Avrupa ve A.B.D. olduğu düşünülebilir. Fakat dünyadaki gizil göç süreçleri incelendiğinde gerçeğin hiçte böyle olmadığı görülmektedir. Savaş, siyasi istikrarsızlık, ekolojik felaketler, ekonomik yıkımlar veya etnik, dini ve kabileler arası çatışmalar sebebiyle yerlerini terk etmeye zorlanan birçokları bile ülkelerini terk etmeye yanaşmamakta iç göçü tercih etmektedirler. En iyi ihtimalle başka gelişmekte olan ülkeye geçmektedirler, ama Kuzeye ya da Batıya değil. Göç edenlerin en az yarısı bir gelişmekte olan ülkeden diğerine göç etmektedir, gelişmiş olan ülkelere değil. Güney-Güney göç akışları rakamsal olarak Güney-Kuzey akışlarına oranla daha anlamlıdır. Hatta bu durum mülteci akımları için de geçerlidir. Örneğin 1990 yılında dünyadaki tahmini 130 milyon göçmenin % 55'i gelişmekte olan ülkelerde yerleşmişlerdi. Dünyadaki mültecilerin % 97'si bilhassa gelişmekte olan ülkelerde kalmaktadır (Faist, 2003)

Mevcut göçmen durumuna baktığımızda da aynı tabloya rastlamak mümkündür. Genel olarak, bazı gelişmekte olan ülkeler nüfusları içerisinde yüksek yüzdelerle işçi göçmenleri ve mültecileri ağırlamaktadırlar. Örneğin, Ürdün'de bu oran % 26, Kosta Riko'da % 19'ken, çok göç aldıkları söylenen Almanya'da bu oran % 8, A.B.D.'de ise sadece % 9'dur (Farrag, 1997). 1996'da dünyadaki mültecilerin ve sığınma hakkı arayanların yarısından çoğu Ortadoğu ve Güney Asya'da yaşamaktaydı. Gidilen yerler arasında ise, pek de akla gelmeyecek bir ülke öne çıkıyordu: İran. İran dünyadaki 20 milyondan fazla mültecinin yaklaşık dörtte birine ev sahipliği yapmaktadır (USCR, 1997).

Sonuç olarak, gerçekten ekonomik nedeni göçler ve mülteci akımları daha çok Kuzey-Batı'ya mı oluyor yoksa bu algı manipülasyon ile oluşan/oluşturulan bir yanılsama mı? Sorusunu şöyle cevaplayabiliriz: Özetle, ekonomik olarak gelişmiş ulus devletlerdeki 65 milyondan fazla göçmen anlamlı bir sayı oluşturur, fakat bu, Güneydeki ve Doğudaki iç-göçler ve Güneyden Güneye ve Doğudan Doğuya sınır aşırı göç ile karşılaştırıldığında ufak bir rakamdır. Ancak tüm bu rakamlar, seyahat maliyetlerini azaltan taşımacılıkta ve iletişimdeki devrimler, ekonomik eşitsizliklerin yükselen algılanışları ve sabit demografik baskılar gibi aslında göç etmeleri için zaten fazla olan itkilere rağmen asla göç etmeyenlerin çok büyük yüzdeleriyle karşılaştırıldığında önemini kaybetmektedir. Kuzey-Batı'daki gelişmiş ulus devletler, çokta dillendirildiği gibi göçmenlerin gelgit dalgaları altında kalmamaktadırlar.

Göç, özellikle de mültecilik konularında batılı ülkelerin kopardıkları fırtına onları kendi içinde çelişkiye itmektedir. Bir yandan, son 20-30 yılda dünyanın büyük bir dönüşüm yaşadığı, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist birikim rejiminden esnek birikim rejimine, modernizimden post-modernizme, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya geçişin yaşandığı iddia edilirken, diğer yandan küreselleşmenin yalnızca fikirlerin iletişimi/dolaşımı, teknoloji transferi, çok uluslu sermayenin nakledilmesi ve malların değiş-tokuşu ile sınırlandırılması ve insanların (emeğin) bu sürece dahil edilmemesi çok büyük çelişki olarak ortada durmaktadır.

Türkiye'de iç göç çalışmaları, 1960'lı yıllarda göçün de artmasına bağlı olarak artmaya başlamış, 1970'li yılların sonlarında doruk noktasına ulaşmıştır. 1980'li yıllarla beraber göç çalışmalarında bir azalma gözlenmiştir. Türkiye'deki göç süreci, batıdaki gibi toplumsal, sosyal

ve ekonomik yapılardaki değişmelere bağlı olarak şekillenmemiştir. Daha çok siyasal tercihler doğrultusunda toplum mühendisliği anlayışıyla şekillenmiştir. Göç çalışmaları da bu durumu göz ederek batı teori ve kuramları kullanılarak yapılmıştır. Bu anlayışla yapılan çalışmaların toplumu doğru analiz etmesi ve ortaya çıkan olumsuz durumlara doğru çözümler üretmesi beklenemez.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde siyasi iktidarların yaptığı siyasi, ekonomik ve ideolojik tercihler doğrultusunda toplum yapısının şekil değiştirmesi temel alınmaktadır. Bu bağlamda göç olgusu da siyasal iktidarların yaptıkları siyasal ve ekonomik tercihleri doğrultusunda şekillenmiştir. Sanıldığı gibi aksine Türkiye'deki iç göç süreçlerini modernist yaklaşımlarla açıklamak mümkün değildir aslında bu yaklaşım tüm gelişmekte (!) olan ülkeler için de yanlış ve eksiktir.

Türkiye'de ve ona benzeyen gelişmemiş ülkelerde iç göç süreçlerini modernizmle açıklamak batı merkezli bilimsel yaklaşımın etkisiyle tüm dünyadaki gelişmeleri batıdaki gelişmelere göre değerlendirmek ve o kalıplara sokma çabasının bir yansımasıdır. Anadolu'daki göç süreçleri genelde toplumsal dinamiklerin doğal gelişimleriyle değil de merkezi otoritenin politikalarıyla oluşmuş ve şekillenmişlerdir.

Cumhuriyetin kurulması sürecindeki nüfus mübadelesi şeklindeki göç yeni bir ulus oluşturma kaygısından kaynaklanmaktadır. Bu süreçte Yunanistan ile kitlesel nüfus mübadeleleri yapılmış böylece Türkiye hem dışa göç vermiş hem de dıştan göç almıştır. Bu göçler Türkiye'nin tarihsel süreçte oluşmuş toplum dinamiğinde, ekonomik ve sosyal hayatında önemli parçalanmalara yol açmıştır. Tek partili hayatın sürdüğü (1935-1950) yıllarda göç olgusu dünyadaki genel seyre paralel olarak,

kentten kırsal alana doğru gitme biçimindedir. Kentten kırsal doğru planlı programlı dikey bir hareketlilik söz konusudur (Çobanoğlu, 1996). 1950'li yıllarda ivme kazanmaya başlayan iç göç daha çok ülkenin kırsal alanlarındaki gelişim ve dönüşümün hızlanması ile açıklanırken, 1960'lı yılların sonları, 70'li yıllar ve 1980'li yılların başındaki göçler ise kentteki gelişme ve dönüşüm ile açıklanmaktadır. 1980'li ve 1990'lı yıllardaki iç göç süreçleri ise modernleşme temelindeki toplumsal dönüşümün etkisiyle artan iletici etkenlerle açıklanmaktadır (İçduygu ve Ünal, 1996). 80'li 90'lı yıllardaki bu göçün diğer ayırıcı özelliği ise Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan kitlesel zorunlu göçlerdir.

1980'li yıllarla beraber, Türkiye'deki iç göç oranında düşme gözlemlenirken birlikte, iç göç niteliğinde önemli farklılaşmalar olmuştur. Barut'un (1999) bildirdiğine göre, son 10-15 yıllık dönemde iç göç devinimini belirleyen başlıca göç türü zorunlu göçtür. Türkiye'nin bir bölümünde (Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde) sürmüş olan düşük yoğunluklu savaş, düşük yoğunluklu savaş önleme politikaları ve düşük yoğunluklu savaşın ortaya çıkardığı olumsuz sosyal, ekonomik, kültürel koşullar yaklaşık 4 ile 4.5 milyon arasında değiştiği tahmin edilen insanın zorunlu göç etmesine yol açmıştır.

Türkiye'deki göç çalışmalarının en önemli problemlerinden biri de göç birimini ele alınış biçimidir. Göç çalışmalarında göç birimi eksik olarak ele alınmaktadır. Sosyal bilimlerdeki bir çok kavramda olduğu gibi göç kavramı üzerinde de bir uzlaşma olmasa da aşağıdaki 4 temel unsur içerdiği konusunda uzlaşılmaktadır:

- a. göçü veren birim,
- b. göçü alan birim,
- c. göç eden birim,
- d. önceki her üç birimi de kapsayan geniş

göç birimi.

Türkiye'deki göç çalışmaları daha çok göç alan birimi kapsamaktadır ve onun bakış açısını yansıtmaktadır. Yani göç, daha çok kirletilen kentler, oluşan gecekondu- lar, kentlerdeki işsizler ordusu, kentlerin büyük köylere dönüşmeleri açısından ele alınmıştır. Bu durum sadece günümüze özgü değildir. Aslında Türkiye Cumhuriyetinin tarihi boyunca göç çok önemli bir olgu olmasına rağmen hemen hiç bir zaman gereği gibi tüm boyutlarıyla ele alınmadığını görüyoruz. Bilim alanında yapılan göç çalışmalarında ise toplumsal, sosyal, ruhsal ve kültürel sonuçlar göçün tüm birimleri (göç eden birim-göç alan birim-göç veren birim) açısından ele alınmamıştır.

Göç edenlerin göçe karar verirken ve göç sürecinde yaşadıkları travmalar, göç ettikten sonra yaşadıkları uyum problemleri, ötekileşme süreçleri (dışlanma ve ırkçılık) hemen hemen hiç ele alınmamıştır. Göç veren yerlerin göçle birlikte en üretken en dinamik nüfusunu kaybetmiş olmasına çok az kişi vurgu yapmaktadır. Göç veren yerlerdeki sosyal ve kültürel yapılarıdaki ve üretim dokusundaki tahribat ve erozyonu konu alan hemen hemen hiçbir çalışma yapılmamıştır. Bu hem bilim alanında hem de siyasi alanda yapılan tercihlerle ilgili referanslarla ilgili bir durumdur. Bilim alanındaki durum ise kısmen Türkiye'deki bilimin kimler tarafından kim için yapıldığı sorusuna verilecek cevapla açıklanabilir.

Göçle ilgili diğer önemli problem ise Türkiye'nin çok uluslu yapısından kaynaklı göç tanımlarında yapılan yanlışlıklardır. Örneğin, Kürt bölgesinden olan göçleri iç göç olarak tanımlamak yetersiz kalmaktadır, çünkü yaşanan bu göç şeklen iç göç gibi görünmesine rağmen aslında tamamen dış göç özellikleri taşımaktadır. Bölgeler arasındaki kültürel farkları gözlemeksizin yapılacak

göç çözümlenmelerinin eksik ve yanlış olacağı düşünülmektedir.

2. Göç Veren Toplum ile Göç Alan Toplum Arasındaki Bağlamsal Farklılıklar

Göç, basit anlamda fiziksel bir yer değiştirme değildir, bir sosyo-ekonomik sistemden diğerine, bir kültürel örüntüden diğerine geçmeyi de içerir. Göç edenler üzerindeki en etkili bağlamsal değişiklikler; sosyal destek ağlarında, sosyo-ekonomik statüde, kültürel ortamda ve kişiler arasındaki ilişkilerde meydana gelen değişikliklerdir (Rogler, 1994). Örneğin, Türkiye'nin doğusundan batısına olan göçü basit bir yer değiştirme olarak ele almak yapılabilecek en büyük hatadır, çünkü bu tür bir göçte, göçle beraber farklı bir dile, farklı üretim ilişkilerine, farklı sosyal örüntü ve ilişkilere gidilmiş olur.

Göç, insanın içine doğduğu, sosyalleştiği/ sosyalleşeceği, çevreyi/ortamı bırakıp farklı/yeni bir bağlama gitmesidir. Göç, göç edenin gerçek toplumundaki sosyal destek ağlarını koparır ve farklı bir topluma uyum sağlama gibi zorlu bir görevi ona yükler. Ayrıca buna ek olarak göç edenler tanıdık/alışık olmadıkları bir sosyo-ekonomik sistemde ekonomik olarak hayatta kalma ve sosyal hareketlilikle baş etmek zorunda kalırlar. Bu kökten koparıcı deneyimlere, yeni bir dil kazanma problemleri ve göç edilen toplumun değerlerine uyma problemleri eşlik etmektedir (Moilonen, 1988). Göç bir sosyo-ekonomik sistemden diğerine, bir kültürel sistemden diğerine geçmeyi içerir. Böyle bir değişimle, göç edenler; farklı bir güç hiyerarşisinin işlediği, imtiyaz ve prestijin sistematik olarak farklılaştığı hayat koşullarına girmiş olurlar.

Yaptığımız literatür taramasında bağlamsal değişiklik genellikle toprak-

larında savaş yaşanan bir ülkeden barışın hakim olduğu bir ülkeye göç etmek olarak ele alınmış ve araştırmalarda bağlamsal değişikliğe bağlı olarak yaşanabilecek güçlükler bu yaklaşımla incelenmiştir. Fakat göç ne nedenle olursa olsun çok farklı değişkenlerin de etkisiyle bağlamsal güçlükleri içinde barındırır. Göçün istemli ya da zorunlu olması sadece bağlamsal değişikliklere bağlı etkinin az ya da çok olmasında belirleyicidir. Yani bağlama bağlı yaşanabilecek güçlükleri bununla sınırlamak doğru değildir. Ekonomik yaşam ve fiziksel imkan ve olanaklardaki farklılaşma da önemli uyum güçlüklerine neden olabilmektedir. Coğrafya ve iklimdeki farklılaşmanın bile çok önemli olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur. Göç sürecini yaşayan herkes için (yetişkin, genç, çocuk, kadın, erkek) göç, sarsıcı bir deneyim olma riskini taşır. Herkes farklı düzeylerde ve farklı yönlerde (olumlu-olumsuz) de olsa bu süreçten etkilenir.

Türkiye’de olduğu gibi çatışmalı bölgelerden göç edenler, araştırmaya katılan kişilerin özelliklerinden kaynaklı olarak araştırmacıların devlet ile ilişkili olup olmadıkları ya da gizli polis olup olmadıkları konusunda şüpheler ve güvensizlikler taşımaktadırlar. Bu şüpheleri hem kendi konumlarından hem de geldikleri yerdeki koşullardan kaynaklı problemlerdir. Çatışmalı bölgelerden göç edenlerin, göçmenlerin ve mültecilerin bu ruh halinden kurtulmaları uzun yıllar hatta kuşaklar gerektirebilmektedir. Bu ruh hali birçok araştırmada göçmenler hakkında doğru bilgi alınmasında engeller doğurmaktadır. Bu nedenle göç araştırmalarının en önemli problemlerinden göçmenlerin biri kendileri hakkında doğru cevap verip vermemeleridir. Bu engeli aşmanın bir yolu olarak göç edenlerin kendi çevrelerinden ya da kurumlarından yardım alınmasıdır. Kendi kurumlarından yardım alınması her zaman güven ilişkisinin garantisi

değildir, böyle bir tercih de içinde birçok risk barındırmaktadır.

Yukarıda bahsedilenlerden de anlaşılacağı gibi, göçmenlerin göç alan ülkelerdeki deneyimlerini anlamak için yapılan göç çalışmalarında amaca tezat olarak bağlamsal güçlüklerin en önemlisi göçmen ve mültecilerin araştırmaya katılmaya gösterdikleri dirençtir.

Diğer yandan daha önce bilimsel bir araştırmaya katılmış olmak, aşinalık yani daha önce böyle bir deneyim yaşamış olmak önemlidir ve çok olumlu bir durumdur. Araştırma katılmayı istemede eğitim düzeyi de önemli bir değişkendir. Eğitim düzeyi yüksek göçmenlerle daha iyi işbirliği yapıldığı gözlenmiştir.

Göç çalışmalarındaki diğer önemli nokta ise araştırmaya katılımın gönüllü olup olmamasıdır. Göçmenlerin gönüllü katılımlarını sağlamak için, araştırmacıların çalışmaya katılacaklara çalışmanın onların durumlarına bir katkısı olup olmayacağını, çalışmanın risk taşıyıp taşımadığını, çalışma sonucunda her hangi bir kazançlarının olup olmayacağını, çalışmanın amaçlarını tüm açıklığıyla anlatmaları gerekir. Araştırmaya katılanların kendilerini tehlikede hissetmelerine neden olabilecek noktalara dikkat edilmelidir. Mecbur olmadıkça isim, adres gibi kimlik bilgileri alınmamalıdır. İsim, adres gibi onları deşifre edici bilgilerin alınmaması güven ilişkisi için önemlidir ve rahatlatıcı etkide bulunabilir. Araştırmacı kendi açık kimliğini, çalışmanın ne amaçla yapıldığını, hangi kurumu temsil ettiğini hiç bir muğlaklığa yer vermeden ifade etmelidir.

Bazı çalışmalarda araştırmaya katılanlara takma isimler verildiği görülmektedir. Araştırmacılar tarafından araştırmaya katılanlara, güvenliklerini sağlamak ve kaygılarını düşürmek amacıyla

takma isimler verilmesi zaman zaman katılımcılar tarafından kafa karıştırıcı bulunabilmektedir. Bu durumun kendisi ayrıca bir anksiyete kaynağı olabilmekte ve araştırmanın amacı hakkında soru işaretlerine neden olabilmektedir.

Bu örnekte dikkat edilmesi gereken nokta, katılımcıları korumak için düşünülen bir önlem paradoksal olarak katılımcıların önceki politik ve sosyal deneyimlerinden de kaynaklı olarak olumsuz psikolojik etkiye neden olabilmektedir.

3. Göç Araştırmalarında Kullanılan Ölçme Araçlarından ve Tercümelelerinden Kaynaklı Kavramsal Problemler

Göçmen ve mültecilerle yapılan araştırmalardaki kavramsal problemler genelde ayırıcı tanı amacıyla kullanılan ölçme araçları ve onların çevirilerinden kaynaklanmaktadır.

Göçmen ve mülteci popülasyon ile yapılan araştırmalarda çeviri test ve kişilik skalalarının kullanımı temelde psikolojik rahatsızlıkların ve patolojilerin tüm kültürlerde, uluslarda, sınıflarda aynı veya benzer olduğu varsayımına dayanmaktadır. Örneğin, literatürde tüm kültürlerde genel anlamda depresyon semptomları konusunda bir uzlaşma olmasına rağmen, (self-report) kişisel birim ölçme araçlarındaki semptom listeleri ve oluşturulmuş hastalık skalalarının temelde insanların psikiyatrik hastalıklarını yaşama deneyimlerini ve bununla ilgili anlatılanları kategorize etmeyi amaçladığı hiçbir zaman unutulmamalıdır. Asıl problemde bu noktada başlamaktadır, çünkü bahsi geçen deneyimlerden kast edilen Avrupa, Amerika ve/veya Kanadalı hastaların deneyimleridir. Oluşturulan test ve ölçeklerde önemlerden beslenmektedirler.

Mevcut durumun kendisi böyle olmasına

rağmen, farklı deneyimler, farklı kültürler ve farklı diller farklı hastalık kategorilerinin ortaya konmasına neden olabilirler. Batı kriterlerine göre oluşturulmuş ölçeklerin sorunları tüm boyutlarıyla ortaya çıkarması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle kültüre özel ve güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılmış ölçeklerin kullanılması en doğru tutumdur. Eğer mutlaka çeviri bir ölçme aracı kullanılacaksa en azından çevirinin tutarlılığını kontrol etmek amacıyla çevrilen metin orijinal diline tekrar çevrilmeli ve karşılaştırılması yapılmalıdır.

Göç çalışmalarında kullanılacak ölçeklerin niceliksel ya da niteliksel olması da diğer önemli noktadır. Niceliksel ölçekler sınırlayıcıdır ve alınabilecek cevaplar önceden bellidir. Diğer yandan niteliksel ölçekler olabildiğince az sınırlayıcıdır ve öngörülemeyen şeyleri de tespit etmeye yardımcı olurlar. Ayrıca niteliksel ölçekler kültüre duyarlıdır. Türkiye gibi göç çalışmalarına yeni başlanan bir ülkede niteliksel ölçme araçlarının kullanılması ayrıca önem taşımaktadır.

Herhangi bir ölçme aracının çevirisi için Brislin (1980) emik (içerden görünüm) etik (dışardan bakış) yaklaşım adını verdiği bir metot önermektedir. Emik yaklaşım, bir kültürdeki davranışları sadece o kültüre ait kavramlarla açıklamayı amaçlarken, Etik yaklaşım ise, davranışları araştırmacılar tarafından empoze edilen ve evrensel olduğu varsayılan kriterlere göre açıklamaya çalışmaktadır. Emik-Etik yaklaşımın ve tutarlılık amaçlı tekrar çeviri yaklaşımının eş zamanlı kullanımlarını çok iyi sonuçlar verdiği bildirilmektedir.

Yine de Emik-Etik yaklaşıma rağmen eğer çevrilecek kavram o kültüre ya da gruba yabancıysa üzerinde uzlaşılması güç olabilmektedir. Yapılan çalışmalarda yaşanan anlam kaymalarına örnekler: verirken Örneğin Viyetnamlı katılımcılara evlilikle ilgili herhangi bir problemleri olup

olmadığı sorulduğunda, bu aynı zamanda evlilikte engel şeklinde de çevrilebileceği gibi burç uyumsuzluğu, inanç veya bölgesel farklılıklar veya eşler arasında uyumsuzluk olarak da algılanabilir. Yine örneğin tam zamanlı iş karşılığı olarak kullanılan part-time /half-time (yarım zamanlı) olarak da çevrilebilmektedir ki, part-time ile half-time aynı anlama gelmemektedir.

Kavramsal problemlerle baş etmenin diğer yolu ise aynı kültürden olan ve daha önce göç etmiş kişilerden, hem kültürel doku hem çeviri noktasında hem de uygulama sırasında tercüme amaçlı yardım almaktır. Bu yöntemle metnin hem çevirisi hem de orijinaline aynı anda bakıp uygunluğuna karar vermede yardım alınmakta, iki dil arasında gidip gelinerek ölçme aracından kaynaklanabilecek kültürel önyargılar olabildiğince en aza indirilmeye çalışılmaktadır.

Çeviri problemlerine/zorluklarına ek olarak ölçme aracı olarak kişilik skalaları kullanıyor olmanın bir çok pratik sınırlamaları vardır. Her şeyden önce skalalar katılımcıların okumalarını gerektirmektedir. Bu nedenle kişilik ölçen skalalar o dilde okuma yazması olmayanlara verilememektedir. Bu durumda skalalar araştırmacılar tarafından katılımcılara okunarak uygulanmaktadırlar. Bu şekilde ölçek uygulamanın bir çok olumsuz sonucu olabilir öyle ki bireysel uygulamanın bir çok avantajı yok olabilir. Araştırmalarda skalaların araştırmacı tarafında okunmasının etkilerinin ne olduğu geniş bir şekilde çalışılmamıştır dolayısıyla bu şekilde uygulamanın sonuçları hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz (Kizie ve Manson, 1987).

Skalanın araştırmacı ya da tercüman tarafından okunması, araştırmacı ile katılımcı arasındaki ilişkinin niteliği ve / veya istedik cevapların verilmesi yönündeki sosyal baskı gibi araştırmanın sonuçlarını etkileyebilecek değişkenlerin

etkisinin büyümesine neden olabilir (Hurh ve Kim, 1982). Kinzie ve Manson (1987), da bunu doğrulamakta, onaylamaktadırlar, öyle ki, daha önce böyle deneyimleri (her hangi bir araştırmaya katılmayan) olmayan katılımcıların sorulara cevap verirken gerçek duygularını yansıtmadıklarını, gereğinden fazla nazik davrandıklarını ve araştırmacıyı tatmin ve mutlu edecek cevaplar vermeye eğimli olduklarını belirtmişlerdir.

Buna ek olarak, self-report skalalar kişisel cevaplar almaya odaklıdırlar. Kişisel unsurlar üzerinde dururlar, bu unsurları vurgularlar ve önemserler. Katılımcılar verdikleri cevaplarda ailenin görüşlerini de önemserler bu özellikle doğu toplumlarında böyledir. Dolayısı ile katılımcılar ailenin görüşlerini göz önünde bulundurarak sorulara cevap verirler yani kişisel bir duruştan öte ailesel bir duruştan söz edilebilir. Bu yolla ailenin, uyumunun vuku bulduğu bir birim olarak algılanması sağlanmak istenir. Bu amaçlanırken dışarıya katı/değişmez/sarsılmaz bir uyum yansıtılma gayreti gözlemek mümkündür. Araştırmaları uygulama safhalarında ve sonuçların yorumlanması safhasında cevapların bu özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

4. Örneklem Güçlükleri

Göçmen ve mültecilerle çalışırken bir çok örneklem güçlüğü yaşanmaktadır, özellikle de tesadüfî ve sistematik (örneğin oluşturulmuş listeden tüm beşinci sıradaki kişinin seçilmesi gibi) örnekleme metotları kullanmayı uman araştırmacılar için durum biraz daha güçtür. Örneğin, belirlenmiş ölçme araçlarını posta ile adreslere yollayıp göçmen ve mültecilerin araştırmalara katılmalarını beklemek doğru değildir, çünkü diğer araştırma alanlarında katılımı sağlamak için etkili ve verimli bir yöntem olmasına rağmen göçmen ve mültecilerle yapılan çalışmalarda düşük

düzeyde geri dönüş sağlanabilmektedir yani işe yaramamaktadır (Kempen, 1982). Bu yöntemin göçmen ve mültecilerde işe yaramamasının 3 temel nedeni vardır. Birincisi, adres ve isim listelerinin doğruluk oranları düşüktü olması, ikincisi, göçmen ve mültecilerin sürekli hareket halinde olmaları yani hareketlilik oranlarının yüksek olması, üçüncüsü ise, konumlarından kaynaklı olarak bu tarz çalışmalara şüpheyle bakmaları ve sosyal bilimlerdeki araştırmalara aşına olmamalarıdır.

Diğer önemli örneklem problemi ise çalışmaların hep aynı yerlerde yapılıyor olmasıdır. Örneğin, belirlenmiş bir semt veya ilçe vardır ve bu konu ile ilgili yapılan tüm çalışmalar buralarda yoğunlaşmaktadır. Buna örnek, İzmir'de Kadifekale, İstanbul'da ise Kuştepe semtleridir.

Özet olarak, göçmen veya mülteci örneklemini oluştururken sırasıyla 3 problemden bahsedilebilir; birincisi, göçmen evreninin gerçek boyutları ve oluşturulan listenin tümünün ulaşılabilir olup olmadığıdır, ikincisi göçmen ve mültecilerin yerleşimle ilgili yaşadıkları tüm güçlüklerle rağmen tesadüfî örneklemin teorik imkanın olup olmadığı, son olarak ise eğer tesadüfî örnekleminin imkanı olmadığına karar verilirse anlamlı istatistiklere ulaşabilmek için yeterli sayıyı temin edip edememektir.

Yukarıda örneklem ile ilgili bahsedilen güçlükler daha çok mülteciler ve zorunlu göç edenler için geçerli iken diğer göçmenler için de aynı güçlüklerin farklı nedenleri vardır. Örneğin bu göçmenler kapalı alt gruplar olarak yaşarlar ve diğer toplum ile karışmazlar ama bunlar genelde çok yer değiştirmezler ve adres tespitlerinde güçlükler yaşanmaz -özellikle de toplum önde gelenlerinden yardım alınmışsa-. Fakat bu noktadan sonra başka problemler başlar o da bu grupların araştırmaya

katılmada gösterdikleri isteksizliktir. Özellikle de postayla yapılmaya çalışılan araştırmaları tamamen reddettikleri gözlenmiştir. Bu durumda önemli çözümlerden biri o grup tarafından lider olarak kabul edilen kişilerin yardımını almaktır (Macherson, 1983).

5. Dil Problemleri

Çevirinin gerekli ve zorunlu olduğu araştırmalarda umulmadık/beklenmedik/ güçlükler, problemler ortaya çıkabilir. Öncelikle, iki dil arasındaki temel farklılıklar çok önemli ve çok geniş alanlarda problemlere neden olabilir.

Dil, yapısı, oluşma süreci ve onu konuşanlar ve ortaya çıkarıcılar açısından çok değerli ve biriciktir. Dil içinde bir dünya algısını, yaşam biçimini barındırır, yani her dil ayrı bir dünyadır. Dil, onu konuşan/oluşturan halkın dünya üzerindeki tarihi süreçte yaşadığı deneyimleri içinde taşır ve bu deneyimler sonucunda şekillenmiş ve bu güne gelmiştir. Dili sadece iletişim aracı olarak algılamak, onu tek boyutlu ve basit algılamak demektir. Bir halkın kültürü, değerleri dilde mevcuttur, bunlar dil ile taşınır ve yine dil ile diğer kuşaklara aktarılır.

Her dilin kendi içinde sosyal hiyerarşileri ifade ediş biçimleri farklıdır. Her kültürde dolayısı ile her dilde hiyerarşi ve otorite kaynakları farklı olabilmektedir. Yani, yaş, cinsiyet, evli olup olmama, kişisel başarı, ait olunan grubun başarısı, statü, mevki her dil ve kültür için farklı ağırlıklarda otorite kaynağı olabilmektedir. Araştırmacıda yukarıda bahsedilen özelliklerden hangilerinin olduğu ve bu özellikleri araştırmaya katılanların nasıl anlamlandırdıkları araştırmanın seyri için önemlidir. Bu özelliklerin o kültürdeki anlamları incelenmeli ve uygun şekilde yaklaşılmalıdır.

Araştırma için ilişkide olunan kişi ya da grubun değer yargılarının farkında olma-

mak ve bu nedenle bazı sınırların ihlal edilmesi hedef kişi ya da grubun araştırmaya katılmayı reddetmesi ile sonuçlanabilir ve onları çalışmaya katmada başarısız kalınabilir (Yu, 1985). Bu nedenle dil problemini aşmak için faydalanılacak olan tercümanın seçimi oldukça önemlidir. Öyle ki, yüz yüze görüşmede katılımcıya nasıl davranılacağı, temasın düzeyi, hitap tarzı ve sosyal statüsüne uygun bir tavır geliştirilmesi tercümanın o kültüre hakim olma düzeyi ile yakından ilgilidir. Araştırma sürecinde mutlaka her iki cinsiyetten de araştırmacı bulunmalı, cinsiyetten kaynaklı kaygılar bu yolla giderilmelidir. Araştırmacılar katılımcıların kültürel değerlerini de gözetererek gerekirse görüşme odasında yalnız görüşmemeli özellikle katılımcı bayan ya da çocuksa aileden herhangi bir refakatçinin eşlik etmesi uygun olabilir.

Tercüman/rehber sadece o toplumun saygı ve güvenini kazanmış olmamalı buna ek olarak çift dilli olmalı yani her iki dile de hakim olmalıdır. Ayrıca tercüman/rehber araştırmanın amaçlarını kavramış olmalıdır. Kültüre özel durumlar hakkında örneğin, katılımcılara nasıl hitap edilmesi gerektiği ve nasıl davranılması gerektiği konusunda rehberlik etmelidirler (Baker, 1981).

Göç çalışması yapılan toplumu, grubu iyi bilen ve o toplumdaki saygı gören güvenilen bir kişinin araştırmalarda tercüman ve rehber olarak kullanılmasının bir çok faydası olabileceği gibi veri toplama noktasında bazı problemlere neden olabileceği de düşünülmektedir. Örneğin, tanımadığı bir uygulayıcıya ismi de saklanarak bilgi vermede tereddüt etmeyecek bir katılımcı, uygulayıcının ya da tercümanın tanıdık, arkadaş, komşu ya da iyi bilinen bir toplum lideri olması durumunda aynı katılımcı katılmayı ya da doğru bilgiler vermeyi ret edebileceği beklenebilir. Kültürler arası araştırmalarda iki dilli tercümanlar

genellikle katılımcılarla aynı etnik gruba ve/veya aynı komşu grubuna ait olabiliyorlar. Bu durumda bu kişilerin uygulama sırasında orada bulunmaları araştırmanın bazı alanlarında doğru bilgi almayı engelleyebilir. Özetle, lokal tercüman ya da rehberlerle çalışmanın çeşitli problemlere yol açabileceği, özellikle de gizliliği oluşturma/sağlama noktasında olumsuz etkisi olabileceği düşünülmektedir (Green, 1986).

Gizlilik problemi katılımcılar için önemli bir şüphe kaynağıdır. İsim ve adres almamak, araştırmanın amacını tüm açıklığıyla ile paylaşmak, alınan bilgileri kimlerin, nasıl ve ne için kullanacakları belirtmek alınabilecek başlıca önlemlerdendir. Bazen katılımcı için önemli olan ölçekte neler olduğu değildir, önemli olan kimin tercüme ettiği ve açıkladığıdır (tercümanın kimliği ve tanındığı v.b.). Genellikle eğer tercümanlık eden kişinin güvenilirliği konusunda bir problem yoksa katılım ve gizliliği sağlama konusunda da bir problem yaşanmamaktadır.

Diğer yandan yapılan bir çok çalışmada da tercümanların yeni problemlere neden olabildikleri belirtilmiştir (Gluchman, 1977). Örneğin, çevirilerin genelde çevirmenlerin duygu, düşünce ve inanç sisteminden de payını aldığı ve ona göre değişebildiği gözlenmiştir. Bazı tercümanların verilen cevapları kendi kültürlerine ait bazı şeylerin araştırmacılar tarafından alaya alınabileceğini düşünerek değiştirdikleri yani kendilerince kendi kültürlerini cilaladıkları, diğer kültür içinden bakarak o kültüre ait beğenilere göre verilen cevapları şekillendirdikleri görülebilmektedir. Kimi tercümanlar ise katılımcıların halleri ve verdikleri cevaplardan dolayı utanabilir ve bu cevapları özür diler gibi tercüme edebilirler. Bu hareketlerinin sebebi, cevabı veren kişinin kültüründen oldukları için sorumluluk duymalarıdır.

Morcos (1979), tercümanların çarpıtmalarından kaynaklı olarak katılımcıların ruhsal durumlarının yanlış değerlendirilebildiğinin altını çizmiş ve bunu önlemek ya da en aza indirmek için test öncesi ve test sonrası tercüman ile klinisyenin durum değerlendirmesi yapmalarını önermiştir.

6. Göç Edenlerin Etik Değerlerine Dikkat Edilip Edilmemesi

Daha önce de belirtildiği gibi kültürler arası araştırmalarda katılımcılarla çalışırken bir çok problem alanı mevcuttur. Yukarıda bahsettiğimiz problemleri hallettiğimizi varsaysak bile çalışmanın başarılı ya da başarısız olmasında etkili olabilecek kritik bir problem daha mevcuttur. Bu da araştırmaya katılan katılımcıların görgü ve değer yargılarını gözetme zorunluluğudur. Görgü ve değer yargılarını gözetmek temasa geçilecek lideri belirlerken ve katılımcılara nasıl yaklaşılması gerektiğini belirlemeye çalışırken işe yarayacaktır. Uygun yaklaşım sergilenmediği takdirde katılımcılarla başarılı bir temas kurmak güçleşecektir. Özellikle de eğer topluluk politik olarak ya da başka açılardan homojen değilse bu özelliklere her zamankinden daha fazla dikkat edilmeli ve bu ayırımı gözetilerek yaklaşım sergilenmelidir. Bu noktada tercümanın/rehberin hangi yaklaşımı benimsediği, araştırmacının ideolojisi katılımcılardan doğru cevaplar almayı güçleştirebilir. Katılımcıların gruba uygun ya da ters durumda oldukları fark edildiği takdirde, bu farkındalık onlarda olumsuz duygulara yol açabilir ve bunun sonucunda araştırmacıları memnun etmeye yönelik istedik/beklendik cevaplar alınabileceği gibi araştırmaya katılımı direnç geliştirebilirler.

Araştırmaya yardımcı ve/veya tercüman olarak dahil edilen kişiler, toplum veya grup liderleri, toplumlarından kendileri için faydalı bir konuda/onlar için

faydalı olacak bir ricada buldukları konusunda bilgilendirilmelidirler. Yani eğer araştırmacının o topluluğa ya da gruba bir faydası olacaksa bu konuda öncelikle yardımcı olacak kişilerin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu hazırlayıcı etkileşim, araştırmaya yardımcı olacak kişi ya da kişilerin, araştırmacının güvenilir olup olmadığına karar vermesinde ve araştırmacının ait olduğu topluluğa bir faydası olup olmayacağına karar vermesinde oldukça kritiktir ve karar verme sürecini etkiler.

Hazırlayıcı etkileşimin faydaları olduğu gibi içinde bazı riskleri de taşımaktadır. Hazırlayıcı biraya gelmelerde sosyal bilimlerdeki araştırmaların eksik ya da yanlış anlaşılmasından kaynaklı olarak bazı yanlış yorum ve algılar oluşabilir. Örneğin, eğer dikkat edilmezse ve doğru mesajlar verilmezse araştırma projesinin topluluğun ya da grubun bütününe ya da bireysel düzeyde aniden/birden bire önemli yararlar sağlayacağı konusunda gerçekçi olmayan beklentiler gelişebilir.

Yukarıda bahsi geçen konuda yaşanabilecek güçlükleri bertaraf etmek için Macpherson (1983), alınabilecek önlemler konusunda şu önerilerde bulunmaktadır; O'na göre her katılımcıya ayrı olarak yaklaşılmalı ve her kişi ayrı olarak ikna edilmelidir. Her kişi ile ayrı olarak ilgilenirken bir yandan da grup toplantıları da yapılmalıdır. Bu toplantılar önemli bir sosyal fonksiyona hizmet etmektedir, şöyle ki, katılım olasılığı olanlar topluluk olarak söz vermeye/ikna edilmeye hazırlanmaktadır. Pernice (1987), bu yöntemi Kamboçyalı, Laolu ve Viyetnamlı araştırma rehberleri ve toplum liderleri ile Yeni Zelanda'da uygulamıştır. Grup toplantılarına ve ziyaretlerine başlamadan önce her lider evlerinde defalarca ziyaret edilmişler ve bu ziyaretlerde şu süreci takip etmişlerdir; öncelikle liderlerle işbirliği sağlanmıştır, daha sonra toplumun değerlerini ve kül-

türel tutumlarını gözlemek ve yorumda bulunabilmek için dini ve kültürel kutlamalara katılmıştır. Diğer evre ise o topluluklara ait etnik radyo ve etnik gazetelerde ilanlar vererek araştırmanın amaçları hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Pasifik adaları yapılan başka bir çalışmada yine aynı prosedür takip edilmiştir. Fakat akşamları yapılan ev gezmelerinde konukseverliğin belirtisi olarak sunulan içecekler ve yiyecekler ret edilmiştir. Bu reddediş bir teknik olarak uygulanmıştır, çünkü araştırmalarda araştırmacılar ile katılımcılar arasındaki profesyonel mesafenin korunması salık verilir. Bu tekniği genel geçer bir doğru olarak kabul etmek her zaman olumlu sonuç vermemektedir. Örneğin doğu toplumlarında ikrama karşı tutum ile ev sahibine karşı tutum arasında bir paralellik kurulur. Dolayısı ile ikramı ret etmek ev sahibini reddetmek olarak algılanabilmektedir.

Araştırmaya katılanların diğer bir beklentisi ise araştırmacılarla, veri toplamanın ötesinde bir diyalog sürecinin başlayacağıdır. Bu diyalogdan kast edilen ise sadece araştırma sonuçlarının geleneksel formatta paylaşılması değildir. Öte ilişkiden kastedilen ya da beklenti; bu çalışma ile toplumlarına ya da bireysel düzeyde kendilerine bir çıkar, yarar veya kazanç olup olmayacağıdır.

7. Araştırmacıların Kişisel Özellikleri

Birçok yazar (Brishin, 1981; Diges, 1983; Kealey ve Rubers, 1983) göçmen ve mültecilerle ilgilenen ve kültürler arası araştırmalarda başarılı olabilecek kişilerin özelliklerini tanımlamaya çalışmışlardır. Bu özellikler şunları içermektedir: açık fikirlilik, kendi bağlamları ile göçmen grupların bağlamları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar hakkında farkındalık/uyanıklık, başka kimselerle etkili iletişim kurabilme becerisi, önyargı ve ırkçılığın en düşük düzeyde olması ve

sınıfsal şovenistliğin mevcut olmaması. Bu özelliklere ek olarak ayrıca araştırmacının yargılayıcı olmaması, samimi olması ve kültürler arası empatiye sahip olması araştırmayı oldukça kolaylaştıracaktır. Bu kişisel özellikler ve karakteristikler başarılı kültürler arası araştırmacı olmanın ayırıcı özellikleri olmasına rağmen profesyonel yeterlilik için yeterli değildirler (Callon, 1988).

Gerçekçi olmak gerekirse yukarıda bahsedilen tüm özelliklere aynı anda sahip araştırmacılara rastlamak oldukça zordur. Bu noktada araştırma sürecini engelleyecek alanları betimlemek/tanımlamak gerekmektedir. Örneğin, göçmen gruplar hakkında sosyal şablonlar her zaman biraz mevcuttur. Bir araştırmacı, göçmenlerin yerli gruplara oranla zekalarının daha düşük olduğuna dair inanca sahip olabildiği gibi güçlülük ve yavaş öğrendiklerini ve otomatik olarak problemlerle bir grup olduklarını düşünebilir. Böyle bir algıya sahip bir araştırmacı çalışmada bir güçlülük, olumsuzlukla karşılaştığında bunu araştırma kurgusuna ya da soruların uygunsuz veya konuyla alakasız ve zor olduğuna yormak yerine o grubun olumsuz özelliklerinden kaynaklı olduğuna kanaat getirebilir.

Göçmen gruplarla ilgili diğer bir kalıp yargı ise; göçmen grupların sosyal sınıf, eğitim ve kendi etnik gruplarına sadakat, saygı ve bağlılık konusunda tutumlarının homojen olduklarıdır. Ama hepsi aynı sınıftan olmayabileceği gibi, hepsi aynı eğitim seviyesine sahip olmayabilir ayrıca etnik gruplarına aynı oranda bağlı da olmayabilirler. Her grubun ve toplumun kendi içinde heterojen oldukları sürekli göz önünde tutulmalıdır.

Araştırmacıların basma kalıp düşüncelerine ek olarak genelde yapılan diğer bir hata, göçmenlerin davranışlarını ve sorulara verdikleri cevapları kendi kültürleriyle değil de araştırmacının

kendi kültürü içinde yorumlamasıdır. Örneğin, bir göçmenin araştırmacıyla karalaştırdıkları randevuya geç gelmesi ya da hiç gelmemesi yüzünü güvene alma isteğinden kaynaklanabileceği gibi araştırmacıdan farklı bir zaman algısına sahip olmasından kaynaklanabilir. Öyle ki, beyaz Anglo-Sagson kültürde zaman ve zamanlamaya çok önem verilirken, diğer kültürler aynı bakış açısını taşımayabilirler.

Başkalarına yönelik basmakalıp düşünceleri ve onlar hakkında oluşan güven ve güvensizlik duygularını değiştirmek oldukça güçtür. Öyledir, çünkü bu basmakalıp yargılar diğerlerinin nasıl davranacaklarını öngörmeye çalışmakta oldukça işlevsel ve kullanışlıdır. Bununla birlikte, psikolojinin iddiası, yukarıda bahsedilen problemleri çözmek amacıyla çalışma grupları organize etmek, bu konulara odaklı kurslar düzenlemek veya sadece metodolojik problemleri nasıl hallederiz çalışmalarına yetmeyeceği bilinciyle ek olarak ırkçılıkla ilgili problemlerle baş etmeye çalışmak olmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada mülteci ve göçmenlerle çalışırken karşılaşılan metodolojik problemlerin altı çizilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, savaşta olan bir ülkeden göç eden göçmenler ile barış koşullarının hakim olduğu bir ülkeden araştırmacı ya da Türkiye gibi aynı ülke içinde çatışmaların yaşandığı bir bölgeden göç eden göçmenler ile çatışmaların yaşanmadığı bir bölgeden araştırmacı arasındaki bağlamsal ve deneysel farklılıklara, geleneksel araştırma metodları ile bu çalışmalardaki anlam farklılıklarına vurgu yapılmaktadır.

Çeviri prosedürüne (daha önce bahsedilen) tamamen uyulmuş ve sağlam veri toplama yöntemleri kullanılmış olsa bile mülteci ve göçmenlerle yapılan ve niteliğinden dolayı kültürler arası olması

gereken çalışmaların önemli sayıda tuzak içerdiğinin altı çizilmiştir. Tuzaklara karşı uyanık olmak ve yaşanılacak problemlerle baş etmek amacıyla çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Batıda geliştirilen standart metotlara aşırı bağımlılık araştırma etiğinde önemli problemlere yol açmaktadır. Türkiye'deki göç çalışmalarındaki kıpırdanışların başlaması nedeniyle, göçmen ve mültecilerle çalışırken etik konular ve araştırmalarda yaşanan problemlere yukarıda bahsedilen 7 kategori ile cevap vermeye çalışılmış, bununla amaçlanan araştırma iddiasındaki profesyoneller bir ana hat sunmaktır.

Kaynaklar

- Baker, N. G. (1981). Social work through an interpreter. *Social Work*, 26, 391–397.
- Barut, M. (1989). *Bir insan hakları sorunu olarak zorunlu göç*. Yayınlanmamış kent raporu, Mersin.
- Brislin, R. (1980). Translation and content analysis of oral and written materials. H. C. Triandis ve J. W. Berry, (Ed.), *Handbook of cross-cultural psychology* (Vol. 2) içinde (389-444). Boston: Allyn & Bacon.
- Brislin, R. (1981). *Cross-cultural encounters: Face-to-face interactions*. Elmsford, NY: Pergamon Press
- Callan, V. J. (1988). Methodological and ethical issues in professional contact with immigrants. G. Davidson, (Ed.), *Ethnicity and cognitive assessment: Australian perspectives* içinde (158-166). Darwin, Northern Territory, Australia: Darwin Institute of Technology Press.
- Carter, F. W., French, R. A. ve Salt, J. (1993). International migration between East and West in Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 16, 401–421
- Couchman, I. S. B. (1973). Notes from a White researcher in Black society. *Journal of Social Issues*, 29, 45-52.
- Chung, R. C. Y. ve Kagawa-Singer, M. (1993). Predictors of psychological distress among Southeast Asian refugees. *Social Science and Medicine*, 36, 631-639.
- Çobanoğlu, N. (1996). Tıp etiği açısından göç ve sağlık. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi* içinde, (667-671). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Dinges, N. (1983). Intercultural competence. D. Landis ve R. W. Brislin, (Ed.), *Handbook of intercultural training: Issues in theory and design* içinde (176-202). Elmsford, NY: Pergamon Press.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulus aşırı toplumsal alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Farrag, M. (1997). Managing international migration in developing countries. *International Migration Review*, 35 (3), 315-336.

Gluckman, L. K. (1977). Clinical experience with Samoans in Auckland, New Zealand. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 11, 101-107.

Green, G. (1986). *Report on observation of American mental health programmes for refugees*. May, 3-31. Wellington, New Zealand: McKenzie Foundation.

Gün, Z. (2000). *Kültürler arası gelişimsel psikoloji*. Yayınlanmamış yüksek lisans semineri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gün, Z. (2002). *Göç ve çocuk*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Flaskerud, J. H. ve Liu, P. Y. (1991). Effects of an Asian client-therapist language, ethnicity and gender match on utilization and outcome of therapy. *Community Mental Health Journal*, 27 (1), 31-42.

Hurh, W. M. ve Kim, K. C. (1982). Methodological problems in the study of Korean immigrants: Conceptual, interactional, sampling and interviewer training difficulties. W. T. Liu, (Ed.), *Methodological problems in minority research* içinde (81-93). Chicago: Pacific/Asian American Mental Health Research Center.

İçduygu, A. ve Ünal T. (1998). Türkiye'de iç göç: Sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri. *Türkiye'de İç Göç Konferansı* içinde (38-55). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kealey, D. J. ve Rubens, B. D. (1983). Cross-cultural personnel selection criteria, issues, and methods. D. Landis ve R. W. Brislin, (Ed.), *Handbook of intercultural training: Issues in theory and design* içinde (155-175). Elmsford, NY: Pergamon Press.

Kempen, L. (1982). Survey of settlement experiences of Indochinese refugees 1978-80. Proceedings of the 52nd Australian and New Zealand Association for the Advancement of Science. Section 27 (Sociology), Paper No. 748A.

Kinzie, J. D. ve Manson, S. M. (1985). Five years' experience with Indochinese refugee psychiatric patients. *Journal of Operational Psychiatry*, 14, 105-111.

Macpherson, A. J. C. (1983). Cultural mediators: Researching other cultures in New Zealand (Samoan migrants). J. A. Johnston ve T. Scotney, (Ed.), Seminar series on social research: 1983 proceedings içinde (96-102). Wellington, New Zealand: Social Sciences Research Fund Committee.

Marcos, L. R. (1979). Effects of interpreters on the evaluation of psychopathology in non-English-speaking patients. *American Journal of Psychiatry*, 136 (2), 171-174.

Moilonen, I. ve ark. (1998). Long term outcome of migration in childhood and adolescens. *International Journal of Circumpolar Health*, 57, 180-187.

Pernice, R. (1987). Mental health of refugees and immigrants in New Zealand. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Massey University, Palmerston North, New Zealand.

Rogler, R. S. (1994). The immigration experience and mental health. *Health and Behavior*, 8, 72-84.,

Seguin, C. A. (1956). Migration and psychosomatic disadaptation. *Psychosomatic Medicine*, 18 (5), 404-409.

Sue, S. (1977). Community mental health services

to university groups: Some optimism, some pessimism. *American Psychologist*, 32, 616-624.

USCR (US Committee for Refugees) (1977). *Word Refugee Survey 1997*. Washington, D.C.

Widgren, J. (1993). Movements of refugees and asylum seekers: Recent trends in a comparative perspective. *OECD, The changing course of international migration* içinde (87-95). Paris: Organization for Economic Cooperation and Development.

Yu, E. S. H. (1985). Studying Vietnamese refugees: Methodological lessons in transcultural research. T. C. Owan, (Ed.), *Southeast Asian mental health: Treatment, prevention, services, training and research* içinde (517-541). Washington, DC: U. S. Government Printing Office.